

УДК 338

Н. В. Семенченко,
канд. екон. наук,

доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного технічного університету України «КПІ»

ГЕНЕЗА КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ

Аналізується етіологія рейдерства та засоби його реалізації в Україні. Розглядається інструментарій криміналізації економіки України, Росії та країн СНД. Діагностується причинний комплекс його використання. Наводяться заходи з протидії незаконним захопленням підприємств.

Ключові слова. Етіологія, рейдерство, банкрутство, корпоративний конфлікт, криміналізація.

The article examines the etiology of raiding and facilities of its realization in Ukraine. It considers the tools of criminalization of the economy of Ukraine, Russia, CIS countries and diagnoses complex causal of its use. It presents measures against illegal seizure of enterprises.

Key words. Etiology, raiding, bankruptcy, corporate conflict, criminalization.

Вступ. В останні роки Україна вступила в епоху розквіту рейдерства, і фахівці прогнозують подальше збільшення числа корпоративних конфліктів у державі. Наявність могутніх адміністративних ресурсів впливу на суди і відсутність будь-яких істотних зрушень в українському законодавстві лише сприяють збільшенню кількості рейдерських захоплень.

Сьогодні основною метою рейдерів в Україні стала земля, на якій розташовані підприємства, нерухомість і основні фонди, а в окремих випадках – бізнес з великим наявним оборотом, що не вимагає значних капітальних вкладень. При цьому основний мотив захоплень – ціна активів, отриманих у результаті рейдерської атаки на підприємство, яка в десятки разів менша за їх ринкову вартість, а також нематеріальні активи, використання яких дає значно більший економічний ефект, ніж від активів матеріальних.

В Україні, як і в усіх країнах СНД, можна виділити декілька основних особливостей процедури ворожого поглинання одного суб'єкта господарювання іншим. Перша з них – у конфліктах з недружнього поглинання активну участь беруть державні структури (органи влади і управління, судові, податкові та правоохоронні органи тощо), причому як з боку підприємства-жертви, так і з боку компанії-агресора. Друга – будь-яке українське підприємство може стати жертвою недружнього поглинання через різні порушення, що виникли або при приватизації, або при здійсненні емісії акцій, або при проведенні зборів акціонерів тощо, і такі фактори завжди є зручною зачіпкою для потенційних загарбників.

Звичайно, керівники органів державної влади і суспільних об'єднань України бачать у рейдерстві мало не головну проблему сучасної України і пропонують методи боротьби з ним.

Відразу треба зауважити, що рецептів, які підходили б кожній компанії стосовно її стратегії й тактики протидії рейдерству, не існує, що звичайно кількість традиційних варіантів захисту обмежена, але якщо вмело застосовувати їх поєднання, то в тій або іншій ситуації можна одержувати такі неповторні комбінації, які зможуть гарантувати перемогу в корпоративній війні [1,2]. Проте слід завжди пам'ятати, що не можна побудувати достатньо конструктивний план свого захисту, не беручи до уваги те, наскільки він здійснений. У випадку, якщо рейдерська атака на підприємство вже почалася, планувати та діяти доведеться одночасно, що вкрай складно – необхідно, щоб тактичні плани співвідносились з реальністю, до того ж, в арсеналі загарбників достатньо інструментів для досягнення поставленої мети, і рейдери не зупиняються ні перед чим. У цивілізованому світі вже давно застосування таких методів поглинання неприпустиме, але у вітчизняній практиці, допоки не усунути системні помилки, доводиться захищати свою власність, спираючись не тільки на букву закону, але й, здебільшого, керуючись принципом *хто сильніше, той має рацію* або *хто сильніше, той і переможе*, а переможців не судять.

Щорічно в Україні фіксується в середньому понад 35–40 тис. рейдерських атак, у результаті яких руйнуються стратегічні підприємства, банкрутують ефективні виробництва, знижується інвестиційна привабливість окремих галузей та країни в цілому, при цьому тиск рейдерів на бізнес щорічно віднімає в країні до 1–2% економічного зростання.

Етіологія рейдерства. Етіологія поняття *рейдерство* має відношення, як вже неодноразово відзначалося, до піратства – морського розбою (термін рейдерство походить від англійського *raid* – набіг, раптовий напад), і в такому розумінні рейдерства чітко видний його зв'язок з банкрутством (зокрема, із замовленим банкрутством), бо його метою є знищення підприємства шляхом його захоплення та подальшого розорення, розпродажу з метою отримання надприбутку. Олігархічний капітал, захоплюючи підприємства, нерідко руйнує їх, позбавляючи людей роботи, створюючи ґрунт для соціальних конфліктів, адже навіть якщо захоплене підприємство потім починає працювати, то в період захоплення, яке може бути досить тривалим, воно не працює, його працівники весь цей час позбавлені заробітної платні, а їх трудові перспективи стають невизначеними. Тому рейдерство завжди породжує негативні соціальні наслідки, властиві банкрутству, і саме це дозволяє об'єднувати в певних межах ці два явища, хоча, безперечно, такий їх збіг – частковий.

Рейдерство – це суспільно небезпечне, протиправне діяння, пов'язане з незаконним придбанням права володіння, користування, розпорядження активами (чи їх частиною) юридичної особи; встановлення контролю над юридичною особою шляхом незаконного придбання права володіння, користування, розпорядження частками учасників юридичної особи в її статутному капіталі та/або голосуючими акціями акціонерного товариства, що заподіє шкоду правам і законним інтересам власників та здійснюється всупереч їх волевиявленню, загрожуючи безпеці особи, суспільства і держави.

Рейдерство в Україні супроводжується застосуванням кримінальних прийомів (навіть із замовленими вбивствами), що свідчить про розвиток в економічній сфері організованої злочинності, яка за своїм визначенням не може бути творчою, вона завжди виступає руйнівником – захоплення власності приводить до таких наслідків, як:

- розорення законного власника;
- створення шокової атмосфери на підприємстві;
- зупинка технологічного процесу;
- втягування персоналу в конфлікт, що саме по собі провокує незаконні, нерідко насильницькі дії.

Банкрутство і рейдерство. Отже, рейдерство є інструментарієм криміналізації економіки України, Росії та інших країн СНД і легалізації організованої злочинності, що продовжується в цих країнах, бо жодна компанія в них не може відчувати себе в цілковитій безпеці – об'єктами захоплення стають навіть підприємства військово-промислового комплексу.

Його можна проілюструвати у вигляді двох пересічних кругів, що матимуть спільний сектор, де рейдерство виступає засобом банкрутства, а замовлене

(кримінальне) банкрутство є засобом захоплення чужої власності (це якраз є підставою для часткового ототожнення банкрутства й рейдерства).

Кримінальне банкрутство – це протиправне явище, яке суперечить призначенню права – сприяти затвердженню соціальної справедливості, дотриманню прав людини, стабілізації та прогресивному розвитку суспільства і держави. Це явище паразитує на суперечностях між правом і законом, воно виражається в навмисних суспільно небезпечних протиправних діях із штучного створення неплатоспроможності підприємства або його захоплення, направлених на приватизацію чужого майна.

Причинний комплекс, характерний для економічної злочинності, можна віднести і до рейдерства, і до кримінального банкрутства. Помітну криміногенну роль у цій сфері зіграло ослаблення ролі держави. Розвитку рейдерства й кримінального банкрутства багато в чому посприяли процеси приватизації, а значущим криміногенним чинником у ньому виступає корупція. У зв'язку з цим помітні деформації судової системи, велика кількість корумпованих суддів. До 2008 р. корупційні ринки України та Росії досягли місткості відповідно в \$211 млрд. і \$316 млрд. у рік, при цьому обсяги ринків корупції зростають приблизно в чотири рази швидше на доходи національних бюджетів.

Проблема участі органів державної влади та управління в корпоративних конфліктах набуває все більшої актуальності – до них активно звертаються всі сторони, що задіяні в цих конфліктах, з проханнями про допомогу в реалізації своїх законних прав. Отже державні органи виявляються втягнутими практично в будь-який корпоративний конфлікт, іноді незалежно від свого бажання, але часто надають підтримку саме рейдерам.

У корпоративні конфлікти залучаються:

- органи судової влади;
- силові структури;
- фіскальні органи;
- судові пристави;
- урядовці багатьох агентств і служб,

причому тільки суди мають право розбиратися в корпоративних конфліктах, але часто їх роль викликає негативний резонанс через те, що вони виносять наперед неправосудні та непропорційні рішення. Така ситуація не сприяє стабільності соціально-економічних відносин у суспільстві та поліпшенню інвестиційного клімату в країні. Західні інвестори побоюються вкладати капітали до Росії, України та інших країн СНД, оскільки можуть їх втратити в результаті дій правоохоронних і охоронних структур.

За останні роки з'явилися могутні групи, що спеціалізуються на кримінальному бізнесі, в які, як правило, включають юристів, що чудово розбираються в усіх тонкощах законодавства про банкрутство. Часто членами такої групи стають колишні судді, співробітники правоохоронних органів та інших державних структур, безпосередньо пов'язаних з регулюванням економіки. Зазвичай група наймає одного або декількох арбітражних керівників, які повинні надавати законний вигляд операціям із захоплення контролю над підприємством, яке потрібно збанкрутувати.

Підшукується жертва – компанія із залученим документообігом і складним механізмом ухвалення управлінських рішень. Потім аналізується структура її активів і якщо підприємство володіє перспективними об'єктами нерухомості або іншими цінними та ліквідними активами, то ініціюється процедура банкрутства, причому реальна платоспроможність жертви значення не має, оскільки більшість вітчизняних підприємств знаходиться в досить складному фінансовому положенні. З другого боку, перерозподіл власності – це не єдиний мотивуючий чинник кримінального банкрутства, бо нерідко до нього вдаються самі власники підприємств, щоб позбутися старих боргів, звільнитися від нездійснених зобов'язань.

Рейдерство допускає можливість і планує здійснення таких злочинних дій, як [3]:

- підробка документів;
- помилковий донос про здійснення злочину певною особою;
- незаконне її ув'язнення (позбавлення волі);
- підкуп особи, що має процесуальні повноваження з порушення кримінальної справи;
- замовлені вбивства.

Для реалізації цих злочинних дій нерідко залучаються кримінальні формування. До арсеналів рейдерів входять також замовлені депутатські запити, ухвалення потрібних рішень органами виконавчої влади, професійна розробка і здійснення *PR*-технологій.

Отже, рейдерство характеризує діяльність найбільш небезпечної моделі економічної організованої злочинності, яка прагне легалізації та обумовлює руйнівні наслідки (політичні, соціальні, економічні, правові, соціально-психологічні).

Висновки. Традиційний, класичний підхід до попередження злочинів, що заснован на соціальній профілактиці, є оптимальним в умовах стабільної держави з упевненою та послідовною соціальною політикою [4]. В нашій країні, де процеси криміналізації економіки мають зловісний характер, на перший план виходить декриміналізація економічних відносин із ефективним застосуванням і проведенням оперативного-профілактичних операцій.

До пріоритетних заходів з протидії незаконним захопленням підприємств можна віднести:

- Розробку комплексу превентивних заходів індивідуально для кожного підприємства (з урахуванням його специфіки), що стосуються різних аспектів його діяльності: юридичний, фінансовий, соціальний тощо – це дозволить виключити або істотно понизити вірогідність незаконного захоплення.

- Побудову чіткої схеми управління підприємством:

- регулярний моніторинг поточного стану документів;
- формування позитивного іміджу компанії;
- робота із ЗМІ;
- зміцнення зв'язків з місцевими реєструючими органами

- рейдери не зможуть здійснити захоплення об'єкту, якщо його корпоративна історія бездоганна і немає жодного приводу для судового позову.

- Реалізацію ряду оборонних заходів:

- чітка податкова і фінансова звітність;
- консолідація пакету акцій або часток;
- обтяження активів;
- регулярне внесення змін у засновницькі документи акціонерного товариства;
- роз'яснювальна робота з трудовим колективом, профспілками, пенсіонерами організації, що володіють акціями підприємства;
- надійна і ефективна охорона активів (території, будівель, обладнання, транспорту тощо).

- Використання можливостей системи страхування стосовно захисту прав власності, прийнявши загрозу рейдерства за потенційний підприємницький ризик – це буде правовою гарантією від загрози втрати прибутковості бізнесу (можливості втрати частини часток на підприємстві).

- Ведення бізнесу на основі прозорості власності й адекватної капіталізації вартості активу підприємства – оскільки рейдери йдуть на захоплення тих організацій, які можна дешево купити, а потім дорого продати.

- Вживання відповідних заходів із зниження прибутку від рейдерських захоплень (зараз в Україні за експертними оцінками вона нерідко перевищує 1000%, тому її зниження хоча б до 100% вже саме по собі здатне різко обмежити кількість незаконних захоплень).

- Здійснення постійного внутрішнього аудиту фірми із залученням сторонніх юристів з метою ретельного дослідження документації підприємства за останні декілька років, визначення прогалин і помилок, що потребують усунення та розробки заходів із зміцнення безпеки підприємства.

- Створення спеціальних служб при управлінням з економічної політики адміністрацій суб'єктів і муніципальних утворень, що повинні займатися оперативними розслідуваннями фактів кримінальних поглинань.

- Розробку системи заходів з ретельної перевірки документів за фактом зміни власників бізнесу, що поступають на реєстрацію в реєстраційну і податкову служби.

- Розробку та ухвалення законодавчих нормативно-правових актів з боротьби із рейдерством, зокрема, перешкоджаючих наданню в реєструючий орган недостовірних відомостей.

- Створення єдиної бази даних компаній та бізнесменів, що використовують рейдерські захоплення. Опублікувати та поновлювати цю інформацію на спеціально створених, або вже існуючих сайтах у мережі Інтернет.

- Вироблення єдиного механізму інформування органів внутрішніх справ Міжрегіональною інспекцією податкової служби і арбітражними судами про виявлені фактів порушення поточного законодавства про банкрутство.

- Організацію підготовки фахівців з боротьби із рейдерством на економічних факультетах вищих навчальних закладів усіх форм акредитації, а також в освітніх

установах системи МВС України.

- Вивчення міжнародного досвіду боротьби з рейдерськими захопленнями, оскільки на Заході рівень рейдерства значно нижчий, ніж у державах – учасниках СНД.

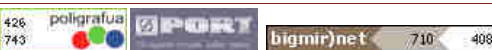
- Введення кримінальної відповідальності за силове захоплення підприємств – це актуальне питання вимагає широкого обговорення в колах представників юридичної громадськості як першого кроку розв'язання складної проблеми протидії кримінальним захопленням чужої власності. Проте, виходячи з аналізу наявних пропозицій із внесення змін у кримінальні кодекси різних країн у частині встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство, необхідно відзначити, що велика частина авторів роблять спроби в диспозиції кримінально-правової норми описати всі дії, що становлять суспільно небезпечне явище – рейдерство, а оскільки воно еволюціонує і постійно змінюється за способами досягнення кримінальної мети, через рік-два така кримінально-правова норма старіє і взагалі може більше не застосовуватися на практиці. Тому, а також через відсутність, зокрема, у вітчизняному корпоративному законодавстві визначення терміну *рейдерство*, актуально розробити спочатку закон «Про протидію рейдерству», в якому передбачити чітке визначення цього суспільно небезпечного явища й описати коло діянь, що ним охоплюються, а вже потім на підставі цього закону розробити відповідну кримінально-правову норму.

Аналогічним чином необхідно поступити з іншою проблемою – *корпоративним шантажем*.

Список використаної літератури:

1. *Фёдоров А.Ю.* Рейдерство и корпоративный шантаж (организационно-правовые меры противодействия). – М.: Волтерс Клувер, 2010. – 480 с.
2. *Туник И.Ю., Поляков В.А.* Антирейдер: пособие по противодействию корпоративным захватам. – СПб.: Питер, 2007. – 208 с.
3. *Ryngaert M.* The Effects of Poison Pill Securities on Stockholder Wealth // Journal of Financial Economics. – 20, No.1/2 (January/March 1988). – P. 377 – 417.
4. *Poison Pill and Shareholder Value: 1992 – 1996.* – Georgeson & Company, November 1997.

Стаття надійшла до редакції 12 травня 2011 року.

ТОВ "ДКС Центр"